

КНЯЗІВСЬКА БУЛЛА XI СТ.

У статті автор висловлює свої міркування щодо знайденої печатки поблизу с. Рудка.

У квітні 2009 р. мешканцем с. Рудка Чернігівського району за 2 км на північний захід від населеного пункту, на занедбаній ниві, поблизу болотистої місцевості, на глибині 25–30 см була знайдена свинцева булла, вкрита світло-коричневою патиною. Її діаметр 23–28 мм, товщина 2 мм, вага 20 г. По вертикалі має наскрізний отвір для шнура. На лицьовому боці високорельєфне поясне зображення св. Георгія (?) (Димитрія?) з безбородим обличчям, короткою зачіскою, кучері якої доходять лише до нижнього краю вух, зі списом у правій руці та круглим щитом у лівій, який тримає дещо відсторонено. Звертає на себе увагу відсутність німба та написів у стовпчик обабіч голови святого. Постає питання: чи були вони взагалі на матриці, чи з якихось причин не відбилися? На звороті булли міститься напис у 4 рядки грецькими літерами: “ΚΕΡΟ / ...СО[Л]’ / [ΓΕ]ΟΡΓ / [ΙΑ]”. Висота літер 3 мм.

Село Рудка розташоване на р. Струзі за 16 км від Чернігова. Біля Рудки виявлено ряд поселень і курганів періоду Київської Русі та поселення VI–IV ст. до н.е., скарб римських монет¹. У давнину та і зараз через Рудку пролягав шлях з Чернігова до Любеча. Вірогідно, ця місцевість входила до складу князівського домену. Таким чином, знахідка у Рудці цілком закономірна. Більше того, ми впевнені, що це не остання знахідка подібних артефактів на згаданій території.

За класифікацією В.Яніна та П.Гайдукова, печатка належить до категорії князівських печаток з грецькими рядковими написами, точніше, до булл з короткою легендою². Постає питання, якому князю належала печатка.

Дослідники відмічають складність атрибуції печаток цієї групи. Вона зумовлена тим, що у написах немає прямих вказівок на їхню руську приналежність, яка може бути встановлена лише особливими умовами знахідки або великою кількістю подібних знахідок у давньоруських комплексах або стилістичними ознаками, що збігаються з особливостями безумовно руських печаток³. З урахуванням цих застережень можна дійти висновку, що знайдена булла за своєю стилістикою близька до печатки № 7, яка належала князю Ізяславу Ярославичу, сину Ярослава Мудрого. Щоправда, остання містить зображення св. Димитрія зі списом та щитом⁴. Проте якщо наша реконструкція напису правдива, то на знайденій буллі зображено св. Георгія. У такому разі булла

© Ситий Ігор Михайлович – кандидат історичних наук, науковий співробітник Чернігівського історичного музею ім. В.Тарновського.

ближча до печатки Ярослава Мудрого № 31а останніх років його князювання⁵.

Ми навели найвірогідніші, з нашого погляду, версії щодо приналежності знайденої печатки. Проте стан знахідки не дає однозначної відповіді. Печатка може належати і до категорії булл князівських печатників. За стилістикою зображення і кресленням літер, складом напису вона схожа з печатками №№ 40а, 40б Святополка Ізяславича, який княжив у Полоцьку, Новгороді, Турові, Києві, або Олега Святославича, котрий княжив у Тмутаракані та Чернігові⁶. Обидва князі були хрещені Михайлами і у другій половині XII ст. таке ім'я мали лише вони. Таким чином, якщо на печатці зображений арх. Михаїл, то у написі зазначене ім'я печатника Георгій? На користь цього припущення свідчить факт знахідки печатки № 40б саме у Чернігові.

Знайдена булла близька і до печатки № 35 – Ростислава Володимировича († 1066) або Мстислава Ізяславича († 1069), онуків Ярослава⁷. Не можна виключити її приналежності Юрію-Георгію Долгорукому⁸.

Існує хоч і мінімальна вірогідність того, що це візантійська або балканська печатка⁹.

Надійна атрибуція знайденого артефакта можлива лише за умови нової знахідки булли кращої збереженості.

1. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. К.: Укр. радянська енциклопедія, 1990. – С. 716.

2. Янин В., Гайдуков П. Актовые печати Древней Руси X–XV вв. Т. III. Печати, зарегистрированные в 1970–1996 гг. – М.: Интрада, 1998. – С. 20, 24.

3. Янин В., Гайдуков П. Указ. Праця. – С. 24.

4. Янин В., Гайдуков П. Актовые печати Древней Руси X–XV вв. Т. I. Печати X – начала XIII вв. – М.: Наука, 1970. – С. 167, 249, 281.

5. Янин В., Гайдуков П. Актовые печати Древней Руси X–XV вв. Т. III. Печати, зарегистрированные в 1970–1996 гг. – С. 24, 260, 311.

6. Янин В., Гайдуков П. Актовые печати Древней Руси X–XV вв. Т. III. Печати, зарегистрированные в 1970–1996 гг. – С. 25, 26, 117, 261.

7. Янин В., Гайдуков П. Актовые печати Древней Руси X–XV вв. Т. I. Печати X – начала XIII вв. – С. 24, 172 – 173, 285.

8. Там само. – С. 30.

9. Булгакова В. Византийские печати из находок в Крыму (по материалам частных собраний) // Восточно-европейский археологический журнал № 1 (8), январь-февраль 2001 // <http://archaeology.kiev.ua/journal/010101/Bulgakova.ntm>; Купранис А. Датированные печати иерархов русской церкви (домонгольский период) // Восточно-европейский археологический журнал № 1 (1), ноябрь-декабрь 1999 // <http://archaeology.kiev.ua/journal/011299/Kupranis.ntm>; Булгакова В. Древнерусская печать второй половины XII – первой половины XIII в. с территории киевского детинца) // Восточно-европейский археологический журнал № 1 (2), январь-февраль 2000 // <http://archaeology.kiev.ua/journal/010100/Bulgakova.ntm>; Булгакова В. Сфрагистический материал и историко-культурные интерпретации: находка печати князя Изяслава Ярославича (1052-1078) в Киеве // Восточно-европейский археологический журнал № 1 (1), ноябрь-декабрь 2001 // <http://archaeology.kiev.ua/journal/011299/Bulgakova.ntm>; Купранис А. Древнерусская вислая свинцовая печать из Белоозера // Восточно-европейский археологический журнал № 2 (3), март-апрель 2000 // <http://archaeology.kiev.ua/journal/020300/Kupranis.ntm>; Гайдуков П., Янин В. Древнерусские вислые печати, зарегистрированные в 1997 г. // <http://russianchange.narod.ru/sfr/1997/s97c.html>; Гайдуков П., Янин В. Древнерусские вислые печати, зарегистрированные в 1998-1999 гг. // <http://russianchange.narod.ru/sfr/1998/s98a.html>; Гайдуков П., Янин В. Древнерусские вислые печати, зарегистрированные в 2000 г. // <http://russianchange.narod.ru/sfr/2000/s02.html>; Гайдуков П., Янин В. Древнерусские вислые печати, зарегистрированные в 2001 г. // <http://russianchange.narod.ru/sfr/2001/s01.html>; Гайдуков П., Янин В. Древнерусские вислые печати, зарегистрированные в 2003 г. // <http://russianchange.narod.ru/sfr/2003/s03.html>; Гайдуков П., Янин В. Древнерусские вислые печати, зарегистрированные в 2004 г. // <http://russianchange.narod.ru/sfr/2004/s04.html>; Гайдуков П., Янин В. Древнерусские вислые печати, зарегистрированные в 2005 г. // <http://russianchange.narod.ru/sfr/2005/s05.html>; Гайдуков П., Янин В. Древнерусские вислые печати, зарегистрированные в 2006 г. // <http://www.siegel.ru/2006/sv06.html>; Гайдуков П., Янин В. Древнерусские вислые печати, зарегистрированные в 2007 г. // <http://www.siegel.ru/2007/sv07.html>.

В статье автор дает свою точку зрения о печатке, найденной возле с. Рудка.